

معرفی و بررسی گزیده‌ای از مدال‌های ناصرالدین شاه قاجار موجود در گنجینه تمبر، اسکناس و سکه موزه رضوی

زهره قاسمی

کارشناس سکه و اسکناس موزه آستان قدس رضوی. مشهد، ایران. رایانامه: zqasemi@gmail.com

چکیده

در دوره سلطنت ناصرالدین شاه قاجار تغییرات عمده‌ای در روابط ایران با سایر کشورها به وجود آمد که یکی از آن موارد ضرب مدال و نشان بود. مدال‌ها معمولاً از سکه‌ها بزرگتر بوده و از جنس طلا، نقره، برنز، آلومینیوم و برنج هستند. طرح‌های روی مدال، پیام‌آور فرهنگ یک کشور هستند که تصویر روی آن‌ها به یادبود بناهای تاریخی، ورزشی، نظامی و تصاویر شخصیت‌های برجسته کشور است. در بین سکه‌های موجود در گنجینه سکه آستان قدس رضوی، تعدادی از مدال‌ها و نشان‌های دوره قاجار به چشم می‌خورد که توسط ارادتمندان به آقا علی ابن موسی الرضا (علیه السلام) به این گنجینه اهداء شده است. در مقاله حاضر، ابتدا مختصری در خصوص گنجینه سکه موزه رضوی، توضیح داده خواهد شد، سپس چند مدال از دوره قاجار موجود در گنجینه، همراه با تصاویر آن‌ها معرفی و ارائه می‌گردد. تمامی این مدال‌ها از جنس نقره و میناکاری شده، فاقد الماس و سایر سنگ‌های قیمتی هستند و مربوط به دوره ناصرالدین شاه قاجار است. واقف این مدال‌ها نامشخص است و در محل خزانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شده است.

کلیدواژه‌ها: آستان قدس رضوی، گنجینه سکه موزه رضوی، مدال و نشان، سلسله قاجار.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

نشریه الکترونیکی شمس، دوره ۱۴، شماره ۵۴-۵۵، بهار و تابستان ۱۴۰۱، صص. ۲۷-۳۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۸/۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۸/۲۲

مقدمه

از زمانی که پیکر پاک امام رضا (علیه السلام) به خاک خراسان سپرده شد، مدفن مطهر آن امام همام، ملجاء و پناهگاه عاشقان و دوستداران خاندان اهل بیت عصمت و طهارت گردید و عشق و علاقه ارادتمندان به بارگاه ملکوتی امام رضا (علیه السلام) در قالب نذر و وقف تجلی پیدا کرد. از آنجا که انسان دوست دارد پس از مرگ نیز نامی از او در عالم ماندگار شود؛ در فرهنگ اسلامی نیز بهترین راه زنده نگه داشتن نام انسان، انجام امور خیریه به ویژه وقف است که در اصطلاح قرآنی به آن «باقیات صالحات» گفته می‌شود و مردم به آن دعوت شده‌اند. اهدای مجموعه‌های نفیس واقفین و عاشقان حضرت که سالیان سال جهت جمع‌آوری زحمات زیادی را متقبل شده‌اند، باعث تکمیل و غنای بیشتر گنجینه‌های موزه رضوی گردیده و در واقع اعتماد واقفین به این گنجینه باعث شده است که امید خیلی از محققان و پژوهشگران جهت ارائه مقالات و پژوهش‌های آنان به این موزه باشد. هم‌اکنون گنجینه سکه، تمبر و اسکناس به یکی از تخصصی‌ترین گنجینه‌ها در کشور و منطقه تبدیل شده است که تقریباً تمامی آثار به نمایش گذاشته شده در آن تقدیمی عاشقان به این امام رئوف است.

معرفی گنجینه سکه آستان قدس رضوی

در اوایل سال ۱۳۸۸ به علت کمبود فضای نمایشی، مجموعه سکه‌های قبل از اسلام و دوران اسلامی، از گنجینه تاریخ مشهد به گنجینه تمبر و اسکناس منتقل گردید و در فضایی وسیع‌تر به نمایش گذاشته شد.

در این گنجینه، سکه‌هایی از دوران باستان شامل حلقه‌های مبادلاتی، اولین سکه‌های استاندارد جهان که با نقش شیر و گاو ضرب شده‌اند و به سکه‌های «لیدیه» معروف هستند، سکه‌هایی از سلسله‌های هخامنشی، مقدونی، سلوکیان، شاهان پارس، اشکانی، الیمائی و ساسانی به چشم می‌خورد.

سکه‌های نفیس ولایت عهدی حضرت ثامن الحجج امام علی ابن موسی الرضا (علیه السلام) که در شهرهای مرو، سمرقند، فارس، اصفهان، محمدیه (ری) و نیشابور و در فاصله سال‌های ۲۰۱-۲۰۵ ق. ضرب شده‌اند و دیگر سکه‌های اسلامی به چشم می‌خورد. همچنین سکه‌های ضرب ماشینی دوره قاجار، پهلوی اول و پهلوی دوم، سکه‌های دوره جمهوری اسلامی و سکه‌های ماشینی کشورهای مختلف در معرض نمایش هستند.

علاوه بر موارد ذکر شده، مدال‌های طلا و نقره از نمایشگاه‌های بین‌المللی تمبر، اهدایی مجموعه‌داران برجسته آقایان دکتر علی شرقی از تهران و مرحوم فریدون نوین فرح بخش و مرحوم یوسف بهبود چایچی، می‌توان نام برد. این مدال‌ها از کشورهای فنلاند، آمریکا، انگلیس، سوئد، اسپانیا، ژاپن، سنگاپور و ... کسب شده و در این گنجینه به نمایش در آمده است.

در حال حاضر این گنجینه جهت نمایش، معرفی و حفظ آثار، با استفاده از کارشناسان مجرب و کاتالوگ‌های بین‌المللی اقدام به تفکیک، شناسایی، ثبت، مستند نگاری و در صورت نیاز آفت زدایی و تنظیف اشیای اهدایی می‌نماید.

تاریخچه ابداع مدال و نشان

مدال^۱ به معنی نشانی که از طرف دولت یا مؤسسه‌ای به پاداش کار علمی، ادبی، صنعتی و یا خدمات خیر و یا دلآوری در جنگ به کسی یا گروهی داده شود.^۲

اهدای نشان، نخستین بار به اسکندر مقدونی منسوب شده است. او نشان طلایی را برای قدردانی به شخصی که به او در جنگ کمک کرده بود، داد. در قرون وسطی دادن نشان در میان سیاستمداران متداول بوده و آنان برای تسریع کار خود، اقدام به فرستادن نشان‌هایی از طلا یا نقره می‌کردند. پیزانل لو^۳ اولین سازنده نشان در قرون وسطی است که نشان‌ها را به روش ریخته‌گری تولید می‌کرد. در قرن شانزدهم با ابداع دستگاه ضرب نشان، کار سازندگان راحت شد و به جای کنده‌کاری از برجسته‌کاری توسط ماشین استفاده می‌کردند. اعطای نشان‌های نظامی نیز برای اولین بار به ۵۰۸ قبل از میلاد مسیح در روم باستان باز می‌گردد که برای سربازان روم نشان‌هایی تهیه و به سینه افراد نصب می‌کردند.^۴

مدال‌ها و نشان‌های ایرانی

سابقه مدال در ایران به قبل از اسلام برمی‌گردد. پادشاهان ایرانی از زمان هخامنشیان به بعد سعی می‌کردند به گونه‌ای از افرادی که در مصدر خدماتی بوده‌اند قدردانی کنند. مثلاً گاهی سلاح همچون شمشیر، نیزه، خنجر و گاه خاتم و انگشتری و موارد دیگر هدیه می‌دادند.

قدیمی‌ترین مدال کشف شده مربوط به دوران کوتاه سلطنت بهرام سوم، شاهنشاه ساسانی است که یکی از آثار مهم و شاهکارهای هنر دوره ساسانی است.^۵ پلاک‌های بسیار بزرگ طلا و نقره و حتی مرصع به جواهرات بسیار گرانبها، منقش به صورت سلاطین ساسانی (مدال بهرام ساسانی) و همچنین چند مورد از مدال‌های سلاطین آل بویه، سلجوقی و صفویه در موزه‌های معتبر جهان موجود است. رابینو قدیمی‌ترین نشان را، نشانی می‌داند که به دستور عباس میرزا در دوران واپسین جنگ‌های ایران و روس ضرب شده و نمونه‌ای از این نشان در موزه آسیایی پتروگراد (نام سابق سن پترزبورگ در روسیه) موجود است.^۶

1. Medal

۲. فرهنگ معین، ص. ۳۹۵۹

3. Pisanello

۴. شاه حسینی، علی اکبر (۱۳۹۵). *نشان‌ها، مدال‌ها و یادبودهای ایران دوره پهلوی*. چاپ اول، تهران، پازینه.

۵. ملک زاده بیانی، ملکه (۱۳۴۹). معرفی یک اثر هنری و تاریخی (مدال بهرام سوم ساسانی). *مجله بررسی‌های تاریخی*، شماره ۲۵، ص. ۱

۶. رابینو این مقاله را در ۲۱ ژانویه سال ۱۹۱۵ میلادی نوشته است. برای اطلاعات بیشتر ن.ک به مقاله رابینو ه.ل. *مجله بخارا*، نشان‌های دوره قاجاریه، ترجمه فیروز توفیق، آذر و اسفند ۱۳۸۰، شماره ۲۱ و ۲۲، ص. ۳۴۳.

اولین نشان ایران که صورت رسمی پیدا کرد، در زمان پادشاهی فتحعلیشاه، دومین پادشاه سلسله قاجار ایجاد شد که نشان «شیر و خورشید» نام داشت و به کسانی که خدمتی شایسته می‌کردند، تعلق می‌گفت. اولین نشان شیر و خورشید به «یرمولف» روسی و همراهانش که از سوی الکساندر اول به ایران آمده بودند، داده شد.^۱

نشان‌ها و مدال‌های دوره قاجار

بیشترین اطلاعات قابل توجه در مورد اعطای نشان به مفهوم امروزی آن، مربوط به عصر قاجار است. در اوایل قرن نوزدهم که دولت ایران به روابط سیاسی و تجاری خود با کشورهای اروپائی بسط و توسعه داد، از طرف سلاطین کشورهای مزبور ضمن ارسال هدایا، مدال‌هایی هم اهداء می‌شد که ایران هم می‌بایست در این مورد اقدام می‌کرد. بنابراین، موضوع تهیه نشان از اینجا مورد توجه قرار گرفت و کم‌کم به صورت ضابطه‌مند و مشخص درآمد.

تا اواخر دوره فتحعلی‌شاه هیچ قانون مدون یا آیین‌نامه‌ای برای اعطای نشان‌های حکومتی، وجود نداشت. از آن به بعد یعنی در زمان محمدشاه قاجار، تلاش‌هایی در این زمینه صورت گرفت شد. در سال ۱۲۵۲ق. در زمان محمدشاه نظام‌نامه‌ای برای اعطای نشان‌های رسمی با عنوان «نظام نامه نشان دولت علیه ایران» تهیه شد.^۲

در این آیین‌نامه نشان‌ها به دو دسته تقسیم می‌شدند که فهرست این نشان‌ها به شرح ذیل آمده است:

نمونه اول: نشان‌ها متعلق به شمشیر بندان اعم از این که نظامی باشد یا غیرنظامی، هشت مرتبه داشته است:

۱- نشان نویانی و سردار اعظم ۲- نشان امیر تومانی ۳- نشان سرتیپی ۴- نشان سرهنگی ۵- نشان یآوری ۶- نشان سلطانی ۷- نشان ناییبی (تمامی درجات از طلاست) ۸- نشان شیر و خورشید ساده.

نمونه دوم: نشان‌های غیرنظامی سرشناسان، مخصوص ایلچیان و سفرای خارجی بود و این نشان برخلاف نشان‌های نظامی مکمل به الماس بود و از لحاظ شکل ظاهری متفاوت بود. از آن جهت که شیر ایستاده و شمشیر روی نشان‌ها از جانب دولت‌های اروپایی به جنگ‌طلبی و جنگجویی ایرانیان تعبیر نشود، شیر را به حالت نشسته و بدون شمشیر ترسیم کردند. این امر حکایت از تأثیر غیرقابل انکار مدال‌ها و نشان‌ها در روابط خارجی این عصر دارد.^۳

میرزا ابراهیم شیبانی در منتخب التواریخ بخش قانون‌نامه امتیازات دولتی شرط اعطای مدال‌های نظامی را به افراد غیرقشونی چنین ذکر کرده است که در رتبه نوکری خود به یک وزارتخانه یا یک سفارت به صدق چندین سال مداومت کرده یا در کسب و تجارت به راستی و حسن معامله مشهود باشند یا در یک مرحله از اتفاقات و حوادث داخله یا سرحدیه، به حفظ نظم و منع آشوب و صلاح امر عامه، جان افشانی نموده یا در یک صنعت و فن مخترع شده باشند.^۴ اما به تدریج

۱. شاه حسینی، علی اکبر (۱۳۹۵). نشان‌ها، مدال‌ها و یادبودهای ایران دوره پهلوی، تهران.

۲. شاه حسینی، علی اکبر (۱۳۹۵). نشان‌ها، مدال‌ها و یادبودهای ایران دوره پهلوی، تهران.

۳. بنگدار، سید مسعود؛ کمالوند، مهناز (۱۳۹۸). بررسی نقش و جایگاه نشان‌ها و مدال‌های عصر قاجار در روابط خارجی و داخلی این دوره. مجله مطالعات تاریخ اسلام، سال یازدهم، شماره ۴۱، ص. ۹۰.

۴. شیبانی، میرزا ابراهیم (صدیق الممالک) (۱۳۶۶). منتخب التواریخ، تهران. چاپخانه مهارت، چاپ اول، ص. ۲۹۰.

از اعتبار و ارزش نشان‌های نظامی کاسته شد، درجه‌داران ایرانی دیگر به صرف لیاقت و کاردانی ترفیع نمی‌گرفتند، بلکه حتی از دانش جنگ بی‌اطلاع بودند. هر یک برای این که به درجه ممتازی منصوب شوند، مبالغی را جهت کسب آن پرداخت می‌کردند و این درجات علاوه بر خرید و فروش، موروثی بود و گاهی حتی به کودکان نیز واگذار می‌گردید.^۱

نشان‌ها و مدال‌های اوایل سلطنت ناصرالدین شاه، دنباله همان نشان‌های محمد شاه (پدر وی) بود. در دوره ناصرالدین شاه تغییراتی در اعطای نشان‌ها صورت گرفت، به جز نشان‌های دارای نقش شاه، در ساخت بقیه نشان‌ها جواهر به کار نمی‌بردند و باید تماماً از نقره ساخته می‌شد. رساله‌ای در این باب تنظیم نمودند و در آن تأکید کردند که هدف اصلی از اعطای نشان، ارزش جنسی و مادی آن نیست بلکه حصول افتخار برای صاحب نشان است.^۲

نشان شیر و خورشید دولتی در این وقت هفت درجه داشت (سرهنگی سوم و دوم و اول، سرتیپی سوم و دوم و اول و امیر تومانی) و تمام آن‌ها حمایل داشته است. رنگ حمایل‌ها سفید و زرد و سرخ و سفید یا سرخ و سبز و آبی که در بعضی درجات تمام رنگ و بعضی ملمع بوده که از سرخ و سفید یا سرخ و سبز یا سرخ و زرد و حتی سبز و آبی هم ملون بوده است. این نشان‌ها را به شخصیت‌های داخلی و خارجی اعم از نظامی و غیر نظامی اعطاء می‌کرده‌اند.^۳

دست و دل‌بازی‌های شاهانه در امر اعطای مدال و نشان به تدریج نگاه انتقادی برخی نزدیکان و درباریانی که به دنبال اصلاحات در نظام قاجاری بودند را برانگیخت. چنان که مهمانان خارجی نیز تعجب خود را از این زیاده‌روی‌ها در موارد بسیاری بیان کرده‌اند. «فوروکاوا» عضو هیأت اجرایی نخستین سفارت ژاپن به ایران در دوره قاجار و سفیر ژاپن در دربار ناصری، اعجاب خود را از وضعیت یک اردوگاه شاهانه بیان می‌کند که محیطی بسیار آزاردهنده و کثیف بود اما با آن وضع عجیب، صاحبان قشون چند نشان به سینه زده‌اند و لباس امیری و زراندوزی شده پوشیده‌اند و می‌گویند این رنگ و نمایش‌ها نمی‌تواند آن زشتی‌ها را بپوشاند.^۴

همچنین اعتماد السلطنه^۵ در روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه آورده است که در اعطای نشان‌ها آن قدر زیاده‌روی شده بود که حتی به آبدارباشی هم داده می‌شد.^۶ اعتماد السلطنه در چندین مورد از بی‌کفایتی رجال دولت در اعطای نشان‌ها انتقاد کرده است. از جمله این که بیان می‌کند، وزیر صدراعظم (مشیرالدوله صدراعظم ناصرالدین شاه بود)، میرزا محمود خان که از او باش بود نشان اول شیر و خورشید و حمایل سبز را داشت که حتی سفرای خارجی هم به صورت کنایه، انتقاد می‌کردند.^۷ انتقادات زیاد در اعطای نشان‌ها و مدال‌ها باعث شد تا در سال ۱۲۸۷ق. سه نشان اقدس، قدس و مقدس شکل بگیرد. میرزا ابراهیم شیبانی در منتخب التواریخ مشخصات این نشان‌ها را این طور توضیح می‌دهد:

۱. بررسی نقش و جایگاه نشان‌ها و مدال‌های عصر قاجار در روابط خارجی و داخلی این دوره، ص. ۸۹.

۲. شاه حسینی، علی اکبر. نشان‌ها، مدال‌ها و یادبودهای ایران دوره پهلوی، ص. ۱۳.

۳. مستوفی عبدالله، شرح زندگانی من (تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجار)، چاپ دوم، جلد اول، تهران، زوار، ص. ۹۷.

۴. فوروکاوا، نوبویوشی (۱۳۸۴). سفرنامه فوروکاوا، ترجمه هاشم رجب زاده، ذکینچی نه آورا، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ص. ۱۲۴.

۵. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه (صنیع الملک) مترجم و رئیس دارالترجمه و وزیر انطباعات و دانشمند معروف عصر ناصرالدین شاه قاجار بود.

۶. اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان (۱۳۵۰). روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه، با مقدمه ایرج افشار، تهران، امیرکبیر، ص. ۲۸۳.

۷. روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه، ص. ۹۹۲.

نشان اقدس

نشان اقدس که مکمل به الماس و طرز و اندازه آن مستغنی از وصف است با حمایل آبی روشن، مخصوص سلاطین است و به دیگری جز پادشاهان داده نمی‌شود.

نشان قدس

نشان قدس که یک طوق از نشان اقدس کوچکتر و روی تاج آن دو پر دارد و حمایل آن آبی روشن است و از دو طرف با خط سفید است، به شاهزادگان و همچنین به سلاطین و شاهزادگان بزرگ خارجه و وزرای کبار که دارای رتبه و خطاب اشرف هستند داده می‌شود.

نشان مقدس که یک طوق از نشان قدس کوچکتر است و تاج آن بکلی پر ندارد و در وسط حمایل آبی روشن یک خط سفید است، فقط به شاهزادگان بزرگ و اکابر و وزرا داده می‌شود.^۱

نشان تمثال همایون

نشان تمثال همایون، تصویر میناکاری شده از شاه قاجار در قابی بیضی شکل بوده که دور تا دور آن با جواهرات گران قیمت مانند یاقوت و الماس تزئین شده و جنس آن از طلا بوده است. در اوایل قرن نوزدهم میلادی، این نشان به عنوان نشان درجه دو و بعد از نشان شیر و خورشید در نظر گرفته می‌شد.^۲

نشان آفتاب

در سال ۱۲۹۰ ق. که مصادف با هفدهمین سال سلطنت ناصرالدین شاه قاجار بود به تشویق میرزا حسین خان سپهسالار صدراعظم، شاه قصد عزیمت فرنگستان نمود و مقرر شد این مسافرت به طور رسمی انجام گیرد چون سلطنت بریتانیا برعهده ملکه ویکتوریا بود و ضمن تشریفات رسمی پیش‌بینی مبادله نشان‌ها بین شاه ایران و ملکه ویکتوریا شده بود و تا آن وقت نشان مخصوصی که به تاجداران زن اهداء شود در ایران وجود نداشت؛ بنابراین، نشان آفتاب ابداع شد.^۳ میرزا ابراهیم شبانی در منتخب‌التواریخ آورده است «پادشاه انگلستان نشان گارتر^۴ مکمل به الماس را که به زانوبند معروف و از نشان‌های معتبر انگلیسی بود و سوای اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شاهزادگان انگلیس و سلاطین خارجه کسی دارای آن نیست، برای اعلیحضرت شاهنشاه آورده، اعلیحضرت همایون هم نشان و حمایل آفتاب مکمل به الماس را با نشان تصویر بی نظیر مقدس همایون، به اعلیحضرت پادشاه انگلیس دادند.»^۵

۱. منتخب‌التواریخ، ص. ۲۸۷

2. Islamic And Indian Art, p. 116

۳. نشان‌ها و مدال‌های ایران، ص. ۲۹

۴. نشان گارتر بالاترین مرتبه شوالیه‌ها در انگلستان است. (فرهنگ انگلیسی به فارسی هزاره‌ها، جلد اول)

۵. منتخب‌التواریخ، ص. ۱۸۷

نشان‌ها و مدال‌های موجود در گنجینه رضوی

گنجینه سکه موزه رضوی با دارا بودن سکه‌هایی نفیس و کمیاب، یکی از غنی‌ترین موزه‌های سکه کشور است که در کنار مضجع شریف آقا علی ابن موسی الرضا (علیه السلام) واقع شده است.

در اینجا باید اشاره شود که مدال‌های اهدایی قهرمانان و پهلوانان برجسته کشور در طبقه دوم موزه رضوی قرار دارد، اما مدال‌های گنجینه سکه که به وسیله مجموعه‌دارانی که قبلاً به آن‌ها اشاره شد در ویتترین این گنجینه به نمایش درآمده است. خیلی از مدال‌های اهدایی به علت محدودیت فضای نمایشی در خزانه نگهداری می‌شد.

مدال‌های نقره مربوط به دوره ناصرالدین شاه قاجار موجود در این گنجینه به شرح ذیل است:

الف) مجموعه نشان‌ها با تصویر میناکاری شده شیر ایستاده و شمشیر برهنه، فاقد الماس و سایر سنگ‌های قیمتی

مخصوص اعطاء به نظامیان

۱ - نشان درجه اول شیر و خورشید، هشت پره، جنس نقره که در طرف چپ سینه زده می‌شود. در مرکز، شیر ایستاده و پشت شیر خورشید که بر ایران زمین تاییده است دیده می‌شود. با سه دوره الماس تراش، در وسط پره‌های این نشان تیغه‌های مینای سبز رنگ است. قطر: ۹/۵ س.م. وزن: ۹۵ گرم و ساخت ایران است. (تصویر ۱)

۲ - نشان درجه سوم شیر و خورشید، با سر حمایل، پنج پره، ساخته شده از نقره با یک دوره الماس تراش است.

قطر: ۶/۵ س.م. وزن: ۳۷ گرم و ساخت ایران است. (تصویر ۲)

تصویر ۲

تصویر ۱

ب) مجموعه نشان‌های «میر پنچی» با تصویر میناکاری شده شیر ایستاده و شمشیر برهنه، فاقد الماس و سایر

سنگ‌های قیمتی مخصوص اعطاء به صاحبان درجه میرپنچی

۳- نشان درجه اول شیر و خورشید، هشت پره، ساخته شده از نقره با سه دوره الماس تراش، مینای سبز رنگ بین

تمامی پره‌ها دیده می‌شود. قطر: ۸/۵ س.م. وزن: ۶۵ گرم و ساخت ایران است. (تصاویر ۳)

۴ - نشان درجه سوم شیر و خورشید، شش پره، صیانت شده از نقره با یک دوره الماس تراش است. قطر: ۷ س.م.

وزن: ۴۵ گرم و ساخت ایران است. (تصویر ۴)

تصویر ۲-۳

تصویر ۱-۳

ج) مجموعه نشان با تصویر میناکاری شده شیر نشسته، فاقد الماس و سایر سنگ‌های قیمتی مخصوص اعطاء به اتباع دولت خارجه

۵- نشان درجه اول شیر و خورشید، هشت پره، ساخته شده از نقره با سه دوره الماس تراش، مینای سبز رنگ بین تمامی پره ها است. قطر: ۹/۵ س.م. وزن: ۷۴ گرم و ساخت فرانسه است. (تصویر ۵)

تصویر ۵

تصویر ۴

۶- نشان درجه سوم شیر و خورشید، با سر حمایل، شش پره، صیافت شده از نقره با یک دوره الماس تراش است. در پشت مدال کتیبه «زرگرخانه مبارکه شاهنشاهی در طهران عمل ابراهیم» ضرب شده است. قطر: ۷ س.م. وزن: ۳۹ گرم و ساخت ایران است. (تصاویر ۶)

۷- نشان درجه چهارم شیر و خورشید، پنج پره، صیافت شده از نقره با یک دوره الماس تراش، مینای سبز رنگ بین تمامی پره ها دیده می‌شود. قطر: ۵/۵ س.م. وزن: ۱۸/۵ گرم و ساخت فرانسه است.

تصویر ۷

تصویر ۲-۶

تصویر ۱-۶

نتیجه‌گیری

ناصرالدین شاه که چهارمین پادشاه سلسله قاجار بود، حدود ۵۰ سال حکومت کرد. پادشاهی وی دوران عصر تحولات و کشمکش میان سنت و مدرنیته بود. از مهمترین علاقمندی‌های وی، علاوه بر شکار، سفر به اروپا بود. سفرهایی که او به کشورهای روسیه، آلمان، بلژیک، فرانسه، سوئیس، ایتالیا و عثمانی داشت؛ برای دیدار از مظاهر تمدن غرب و پیشرفت صنایع آنجا بود. بنابراین، در این سفرها مدال‌هایی به یادبود آنان ضرب کرد. اما، عدم شناخت قاجاریان با روند شکل‌گیری نشان‌ها در اروپا باعث شد که به وجود آمدن نشان‌های جدید، در کشور شکل تقلیدی گرفته و از ارزش معنوی آن مدال‌ها کاسته شود. در نتیجه، اعطای مدال در این دوره، از حالت شایسته سالاری خارج و باعث تنزل جایگاه آن گردید.

همان طور که اشاره گردید، هدف اصلی از اعطای نشان حصول افتخار برای صاحب نشان بود و برای آن ارزش جنسی و مادی قائل نبودند؛ اما این مهم در عمل اتفاق نیفتاد و همین موضوع سبب شد که در دوره‌های بعدی مدال‌ها و نشان‌های دیگری شکل بگیرد تا شاید کمی از کاستی‌های دوره قبل در این خصوص جبران گردد.

منابع

- اعتماد السلطنه، محمد حسن خان (۱۳۵۰). *روزنامه خاطرات/اعتماد السلطنه*، با مقدمه ایرج افشار، تهران، امیرکبیر.
- بنکدار، سیدمسعود؛ کمالوند، مهناز (۱۳۹۸). بررسی نقش و جایگاه نشان‌ها و مدال‌های عصر قاجار در روابط خارجی و داخلی این دوره. *مجله مطالعات تاریخ اسلام*، ۱۱(۴۱).
- شاه حسینی، علی اکبر (۱۳۹۵). *نشان‌ها، مدال‌ها و یادبودهای ایران دوره پهلوی*. تهران. پازینه.
- شهیدی، یحیی (۱۳۵۰). نشان‌های دوره قاجار. *مجله بررسی‌های تاریخی*، ۳(۶).
- شیبانی، میرزا ابراهیم (صدیق الممالک) (۱۳۶۶). *منتخب التواریخ*. تهران. چاپخانه مهارت، چاپ اول.
- فوروکاوا، نوبویوشی (۱۳۸۴). *سفرنامه فوروکاوا*. ترجمه هاشم رجب زاده، کینجی تئ او، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- رایینو، ه.ل (۱۳۸۰). نشان‌های دوره قاجاریه. ترجمه فیروز توفیق، *مجله بخارا*، شماره ۲۱ و ۲۲.
- مستوفی، عبدالله (۱۳۸۶). شرح زندگانی من (تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجار). چاپ دوم، جلد اول، تهران، زوار.
- ملک زاده بیانی، ملکه (۱۳۴۹). معرفی یک اثر مهم هنری و تاریخی (مدال بهرام سوم ساسانی). *مجله بررسی‌های تاریخی*، ۵(۱).
- مشیری، محمد (۱۳۵۴). نشان‌ها و مدال‌های ایران از آغاز سلطنت قاجاریه تا امروز، تهران. مؤسسه سکه‌شناسی ایران، با همکاری مؤسسه انتشارات اشرفی.
- معین، محمد (۱۳۷۵). فرهنگ فارسی. جلد دوم و سوم، تهران، امیرکبیر.
- تمامی مدال‌ها با شماره اموالی «متفرقه ۲۴۰» در گنجینه تبر، اسکناس و سکه ثبت گردیده است.